

LESZEK ZYGNER

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie
ORCID: 0000-0001-9892-7426
leszek.zygner@pansim.edu.pl

S. Aneta Maria Krawczyk CSP, *Żeńskie zgromadzenia zakonne w diecezji płockiej w latach 1925–1939. Działalność społeczna i opiekuńczo-wychowawcza*, Płock 2023, ss. 288 oraz 15 ilustracji

Sr. Aneta Maria Krawczyk, *Żeńskie zgromadzenia zakonne w diecezji płockiej w latach 1925–1939. Działalność społeczna i opiekuńczo-wychowawcza* [Eng. *Female Religious Congregations in the Diocese of Płock in the Years 1925–1939. Social and Care-Educational Activity*], Płock 2023, pp. 288 and 15 illustrations

Działalność społeczna, pielęgnacyjno-opiekuńcza i wychowawcza żeńskich zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji płockiej w okresie międzywojnia była już przedmiotem kilku prac, wśród których za najważniejsze jak dotąd należy uznać studia autorstwa ks. Andrzeja Gretkowskiego¹. Do prac tych dochodzi obecnie dysertacja doktorska s. Anety Marii Krawczyk, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bożeny Urbanek (promotorem pomocniczym była dr Małgorzata Marcysiak) i obroniona w Instytucie Historii Nauki PAN w Warszawie w 2022 r., która została przeredagowana i wydana drukiem w roku następnym w Płockim

¹ Zob. A. Gretkowski, *Dłonie pełne dobra. Charytatywno-społeczna działalność zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji płockiej w I połowie XX wieku*, Płock 2002; tenże, *Dobroczynno-społeczna działalność Zgromadzenia Sióstr oraz Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo na terenie diecezji płockiej w latach 1727–2000*, Płock 2002; tenże, *Społeczno-charytatywna działalność Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej w diecezji płockiej w I połowie XX wieku*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 2001, 86, nr 12, s. 555–568; tenże, *Praca Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w diecezji płockiej w I połowie XX wieku nad poprawą dziewcząt i niewiast upadłych*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 2002, 87, nr 1, s. 29–35; tenże, *Opiekuńczo-wychowawcza działalność Zgromadzenia Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa w diecezji płockiej w I połowie XX wieku*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 2002, 87, nr 2, s. 69–81; tenże, *Charytatywno-społeczna postęga Sióstr Misjonarek Św. Rodziny w diecezji płockiej w I połowie XX wieku*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 2002, 87, nr 3, s. 149–152.

Instytucie Wydawniczym. Autorka tej książki już wcześniej publikowała studia na temat działalności pielęgniacyjno-opiekuńczej żeńskich zgromadzeń zakonnych², współpracując od lat z grupą naukowców i doktorantów zajmujących się historią zawodów medycznych na ziemiach polskich w XIX i XX w., skupionych przy Instytucie Historii Nauki PAN w Warszawie. W wydanej obecnie monografii przedstawiona została działalność pielęgniacyjna, opiekuńcza i wychowawcza na terenie diecezji płockiej prowadzona w latach 1925–1939 przez zakonnice ze Zgromadzenia Sióstr Pasjonistek, Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincenego à Paulo, Zgromadzenia Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej oraz Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia. Szczegółowymi celami pracy była próba odpowiedzi na pytania badawcze: w jaki sposób specyfika diecezji płockiej warunkowała profil działalności miejscowych zgromadzeń zakonnych żeńskich, jakie zadania wynikały z ogólnej sytuacji demograficzno-geograficznej i środowiskowo-zdrowotnej na terenie północnego Mazowsza, w jakich instytucjach państwowych i samorządowych oraz charytatywnych o profilu leczniczo-opiekuńczym i wychowawczym pracowały miejscowe siostry zakonne, w jakim stopniu ich działalność była związana z charyzmatem zgromadzeń, do których należały, jakie było ich wykształcenie i kwalifikacje zawodowe oraz możliwości finansowe ich działalności oraz jakie konkretne zadania siostry realizowały w ramach ich działalności pielęgniacyjnej oraz opiekuńczo-wychowawczej w diecezji płockiej. Odpowiedź na te pytania znalazła się we wnioskach zamieszczonych na końcu książki. Natomiast dość nietypowa cezura czasowy pracy, gdy chodzi o datę początkową – o czym Autorka pisze we wstępie – związana jest z reformą administracyjną Kościoła w Polsce, wprowadzoną na mocy bulli papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 r., która ostatecznie wytyczyła granice diecezji płockiej w odrodzonym państwie polskim, pomniejszając jej obszar na wschodzie (na rzecz diecezji łomżyńskiej) i na zachodzie (na rzecz diecezji włocławskiej), a przyłączając do niej dwa dekanaty z archidiecezji warszawskiej (gostyniński i gąbiński). Stąd datą początkową pracy jest rok 1925, a nie rok 1918, jak zazwyczaj można spotkać w pracach dotyczących okresu międzywojnia, natomiast za cezurę końcową przyjęto rok wybuchu II wojny światowej.

Recenzowana praca składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów oraz podsumowania i wniosków. W rozdziale pierwszym Autorka przedstawiła w skrócie historię diecezji płockiej w okresie międzywojennym. Rozdział drugi poświęciła omówieniu warunków demograficznych i geograficznych, a także sytuacji społecznej, ekonomicznej i epidemiologicznej na badanym terenie. Znalazły się

² Zob. A.M. Krawczyk, *Działalność pielęgniacyjno-opiekuńcza Zgromadzenia Sióstr Pasjonistek w latach 1918–1969*, [w:] *Zawód pielęgniarki na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. B. Urbanek, Warszawa 2008, s. 177–196; też, *Działalność pielęgniacyjno-opiekuńczo-wychowawcza sióstr pasjonistek na terenie Zagłębia Dąbrowskiego w XX w.*, [w:] *Zgromadzenia zakonne w medycynie i farmacji na Śląsku i Zagłębiu*, red. B. Urbanek, Warszawa 2013, s. 233–251; też, *Siostry pasjonistki w szpitalach diecezji płockiej w okresie międzywojennym*, [w:] *Medycyna polskiego pogranicza II Rzeczypospolitej 1918–1939*, red. B. Urbanek, Warszawa 2018, s. 295–312.

tu również ustalenia na temat stanu sanitarnego, a także walki z chorobami zakaźnymi i chorobami społecznymi podejmowanymi w okresie międzywojnia. Jak się okazuje, sytuacja zdrowotna w diecezji budziła niepokój ze względu na szerzące się choroby zakaźne, takie, jak ospa, cholera azjatycka, dur brzuszny, tyfus plamisty, czerwotka, płońca, błonica, odra, krztusiec, ale również choroby społeczne, czyli gruźlicę, choroby weneryczne i jaglicę. Poważnym problemem był alkoholizm i niepełnosprawność. W rozdziale trzecim zostały przedstawione miejscowe instytucje o profilu opiekuńczo-leczniczym, zarówno państwowe, jak i samorządowe oraz kościelne. Znalazły się tu uwagi na temat działalności Katolickiego Towarzystwa Dobroczynności Caritas, Akcji Katolickiej, Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia, Kredytowego Towarzystwa Ziemskiego, Towarzystwa Rolniczego, Rady Opiekuńczej, Komitetów Obywatelskich działających w poszczególnych powiatach oraz Podkomitetów Sanitarnych. Ponadto omówiono działalność szpitali oraz przytułków/domów pomocy dla dorosłych i dzieci. Rozdział czwarty poświęcony został poszczególnym żeńskim zgromadzeniom zakonnym działającym w diecezji płockiej. W rozdziale piątym omówiono przygotowania sióstr zakonnych do wykonywania zadań pielęgnacyjnych, opiekuńczych i wychowawczych, dokonując analizy ich wykształcenia i kwalifikacji zdobytych przed wstąpieniem do zakonu oraz tych, które zdobyły jako członkinie poszczególnych zakonów. Znalazły się tu również uwagi na temat prawnych i organizacyjnych podstaw kształcenia sióstr oraz źródeł finansowania ich działalności. Według ustaleń Autorki siostry ze zgromadzenia pasjonistek czy szarytek kończyły zazwyczaj szkoły pielęgniarские w Warszawie, Lwowie lub w Poznaniu. Z kolei siostry służki zdobywały swoje kwalifikacje do pracy oświatowo-wychowawczej zazwyczaj w Seminarium Ochroniarskim, późniejszym Żeńskim Seminarium Nauczycielskim w Mariówce. Natomiast dyplom wychowawczyni przedszkola uzyskiwały przed Państwową Komisją Egzaminacyjną przy Państwowym Seminarium Ochroniarskim w Poznaniu. W rozdziale szóstym Autorka omówiła działalność sióstr zakonnych w poszczególnych szpitalach i przytułkach. Jeśli chodzi o siostry pasjonistki, to w omawianym okresie pracowały one w szpitalach w Ciechanowie, Płońsku, Pułtusk, Sierpcu i Rypinie. Z kolei siostry szarytki pracowały w szpitalu w Płocku, Pułtusk, Mławie, Ciechanowie i Przasnyszu. W rozdziale siódmym s. Aneta Krawczyk omówiła działalność sióstr w sierocińcach (w Płocku, Płońsku, Gostyninie, Ciechanowie, Krasnem, Rypinie, Goworowie i Żurominie), w przedszkolach (w Baranowie, Gostyninie, Jeżewie, Krasnem, Krasnosielcu, Makowie Mazowieckim, Płocku, Pułtusk, Raciążu, Rokiciu, Różanie, Rypinie, Skępem, Wyszowie, Wyszynach i Żurominie), a także w zakładach wychowawczych w Płocku i w Świdziebni, w szkołach w Płocku, Goworowie, Raciążu, Winnicy, Nasielsku, Rokiciu i Krasnem oraz w bursach w Płocku i Ciechanowie. W podsumowaniu Autorka podjęła się próby oceny wkładu formacji zakonnej w pomoc medyczną i opiekuńczą w diecezji, a we wnioskach udzieliła zwięzłej odpowiedzi na postawione we wstępie pytania szczegółowe.

Podsumowując wieloletnie badania, oparte na bogatej kwerendzie archiwalnej przeprowadzonej m.in. w archiwach poszczególnych zgromadzeń oraz w ich domach zakonnych, w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Płocku, Archiwum Państwowym w Warszawie Oddział w Grodzisku Mazowieckim, Archiwum Diecezjalnym w Płocku i Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, s. Aneta Krawczyk podkreśliła wyjątkową rolę działalności żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji płockiej, które po latach prześladowań ze strony władz carskich wkroczyły w nowy okres działalności w międzywojniu. Zauważyła przy tym, że „dynamiczny rozwój zgromadzeń zakonnych w II Rzeczypospolitej i podejmowanie dzieł na rzecz społeczeństwa (działalność pielęgnacyjno-opiekuńcza i wychowawcza), zgodnie z charyzmatem poszczególnych zgromadzeń, wskazał na ich duże znaczenie w rozwiązywaniu problemów społecznych, epidemiologicznych, sanitarnych, a nawet gospodarczych w trudnych warunkach wolnego państwa”³. Co ważne, podejmowane przez siostry wielorakie dzieła nie tylko dawały im szansę na realizację charyzmatu swoich zgromadzeń, ale także przynosiły wymierne efekty w postaci poprawy sytuacji zdrowotnej i społecznej na terenie diecezji płockiej, a także podnosiły świadomość lokalnego społeczeństwa w zakresie zdrowia, oświaty i wychowania, co z kolei przekładało się na pozytywne postawy ludzkie. Sytuacja, która nastąpiła po wybuchu II wojny światowej, zwłaszcza na obszarach diecezji wcielonych do III Rzeszy, a także represje Niemców wobec poszczególnych zgromadzeń pokazały, jak wielką rolę społeczną odgrywały siostry zakonne wśród miejscowej ludności, a ich brak w wielu wypadkach zdecydował o zaprzestaniu dalszej działalności pielęgnacyjno-opiekuńczej oraz wychowawczej w różnych instytucjach, które bez właściwej obsady kadrowej nie mogły wypełniać swoich statutowych zobowiązań.

Praca s. Anety Marii Krawczyk jest niewątpliwie studium, które znacznie uzupełnia naszą wiedzę na temat życia zakonnego na Mazowszu w okresie międzywojnia, a jednocześnie jest ważnym wkładem w badania nad rolą społeczną zakonów w ówczesnym społeczeństwie. Wpisuje się ona również w realizowany od lat projekt badawczy Instytutu Historii Nauki PAN w zakresie dziejów zawodów medycznych oraz historii wychowania. Ze względu na temat powinna być ona zauważona zarówno przez historyków Kościoła, jak i historyków badających dzieje Mazowsza, a być może przyciągnie również uwagę coraz liczniejszych pasjonatów przeszłości, niekoniecznie zawodowo związanych z historią.

³ A.M. Krawczyk, *Żeńskie Zgromadzenia zakonne w diecezji płockiej w latach 1925–1939. Działalność społeczna i opiekuńczo-wychowawcza*, Płock 2023, s. 264.